

مروری بر یک تاریخچه

گزارش از: دکتر مجتبی سرکندی

مقدمه

نوشتار زیر، سخنرانی جناب آقای دکتر ناصر گیتی، رییس افتخاری انجمن فیزیولوژی و فارماکولوژی و رییس افتخاری چهاردهمین کنگره فیزیولوژی و فارماکولوژی می‌باشد که با توجه به نواز ضبط شده و دست نوشته‌های خود ایشان تهیه گردیده است. چون مطالب در زمینه تاریخچه بخشی از گروه پزشکی یعنی دو رشته فیزیولوژی و فارماکولوژی می‌باشد، بسیار شگربین و خواندنی است.

عرض پوزش رئوس خدمات فوق را به طور خلاصه و فهرست وار به استحضار می‌رسانم. الف - سابقه ۱۸ سال خدمت علمی در کرسی و آزمایشگاه فیزیولوژی دانشکده پزشکی تهران (۱۳۳۵-۱۳۱۷):

شروع استخدام از اول فروردین ۱۳۱۷ با سمت کمک آزمایشگاه و سپس ترفیعات متوالی قانونی که به ترتیب عبارتند از: دستیار افتخاری، دستیار رسمی، رییس آزمایشگاه، رییس آزمایشگاه با حق آموزش، رییس بخش وابسته و دانشیار و در نهایت از سال ۱۳۳۰ تا ۱۳۳۵ استاد

برای این جانب مایه افتخار و مباهات است که به عنوان رییس افتخاری انجمن فیزیولوژی و فارماکولوژی و رییس افتخاری چهاردهمین کنگره آن به حضور شرکت کنندگان محترم خیر مقدم عرض کنم.

از آنجایی که علت انتخاب بنده برای این گفتار مقدماتی سوابق ۳۵ ساله خدمت علمی در دانشگاه تهران از جمله تاسیس موسسه طب تجربی و فارماکولوژی دانشگاه تهران و انجمن فیزیولوژی و فارماکولوژی ایران می‌باشد.

از این رو با اجازه از حضار محترم و با

بدون کرسی فیزیولوژی.

خلاصه کارهای علمی این جانب طی مدت مذکور را می‌توان به سه قسمت فیزیولوژی تجربی، فیزیولوژی بالینی و فیزیولوژی نظری تقسیم کرد.

۱- فیزیولوژی تجربی

۱-۱- آموزش فیزیولوژی عملی در کلاس‌های ۲ و ۳ پزشکی و آموزش بعضی مباحث فیزیولوژی نظری

۱-۲- تالیف کتاب تکنیک فیزیولوژی (۵۴۲ صفحه) در سال ۱۳۲۷

۲- پیشگام در فیزیولوژی بالینی

۲-۱- تحقیقات بیوکلینیک و انتشار مقالات در موضوعهایی چون ارزش اندازه‌گیری BHR در تشخیص کار تیروئید و اختلالات متابولیسم، ارزش کار دیومگاتوگرافی و اسفنگیومافی در تشخیص بیماری‌های قلبی و (سال‌های قبل از عمومی شدن ECG)، انتشار نتایج به شکل مقالات در مجله دانشکده پزشکی تهران طی سال‌های ۱۳۲۷-۲۸.

۲-۲- گذراندن دوره فوق دکترا علوم پایه پزشکی در G.S.M دانشگاه پنسیلوانیا و اخذ درجه دکترا علوم فوق تخصص فیزیولوژی بالینی در سال ۱۹۵۴ پس از نوشتن و تسلیم دو رساله تحقیقاتی و تجربی در زمینه‌های فیزیولوژی تجربی و بالینی.

۲-۳- اولین وارد کننده علم و اسباب EEG (خریداری از فرانسه) برای آزمایشگاه فیزیولوژی دانشکده پزشکی تهران پس از اخذ گواهی تخصص از بیمارستان نیویورک و پس از آن، قبول بیماران عصبی و روانی برای انجام EEG در آزمایشگاه مزبور، نگارش بحث EEG در

۴۰ صفحه با تصاویر مربوط به کار در آزمایشگاه فیزیولوژی تهران در کتاب سمیولوژی استاد صادق پیروز عزیزی، جلد سوم، چاپ دوم سال ۱۳۳۵، تحقیق الکتروکلینیک در زمینه فعال کردن EEG در بیماران صرعی و چاپ ۲ مقاله در ۲۶ صفحه در مجله دانشکده پزشکی در سال ۱۳۳۸.

۴-۲- تالیف و انتشار فیزیولوژی کلینیک جلد اول (۳۷۶ صفحه) در سال ۱۳۳۶.

۳- نوآوری در فیزیولوژی نظری انسانی

کنفرانس‌های متعدد درسی و انتشار ۱۱ جلد پلی کپی در مورد تازه‌های فیزیولوژی نظری (۳۷۱ صفحه) از سال ۱۳۳۳ تا ۱۳۳۵.

ب- سابقه ۱۷ سال خدمت علمی در کرسی‌های طب تجربی و فارماکودینامی و گروه فارماکولوژی دانشکده پزشکی تهران (۱۳۵۲-۱۳۳۵).

■ اولین و آخرین استاد کرسی جدیدالتاسیس طب تجربی (آذر ۱۳۳۵) [تاسیس طب تجربی یک درام علمی بود. پیشرفت آموزشی، تولد دیر، رشد سریع و کوتاه].

■ استاد کرسی فارماکودینامی الحاقی به طب تجربی (دی ۱۳۳۹)

■ انتشار پلی کپی ۸۰ درس طب تجربی مقدماتی (۵۸۰ صفحه) در سال ۱۳۳۵

■ انتشار پلی کپی ۶۰ درس طب تجربی در ۴۷۹ صفحه طی سال ۱۳۳۷

■ تالیف و چاپ و انتشار کتاب طب تجربی در ۲ جلد (۹۵۰ صفحه) در سال ۱۳۳۹

■ تاسیس اولین آزمایشگاه طب تجربی و فارماکولوژی دانشکده پزشکی.

برای این کار در اسفندماه ۱۳۲۹، نیم طبقه از

طبقه هم کف انستیتو بهداشت شامل یک آزمایشگاه، یک تالار کارهای علمی دانشجویی و ۴ اتاق کوچک برای تاسیس اولین آزمایشگاه فارماکولوژی و طب تجربی توسط رییس وقت دانشکده پزشکی دانشگاه تهران به بنده واگذار شد.

ایران کشور عزیزمان سوابق بسیار درخشان در ادبیات دارد ولی علوم پزشکی تجربی در آن تاریخ در ایران بی سابقه بود. همه به میزان پشتکار، نیرو و ابتکار لازم برای به وجود آوردن چیزی از هیچ آن هم در کشورهای در حال توسعه واقف هستید، با این حال، بنده کار را شروع کردم که مراحل آن به شرح زیر می باشد:

■ اقدام به خرید لوازم اداری، فنی، طرح و سفارش درست کردن آنها در تهران (تخت بستن حیوانات آزمایشگاهی، قفس سیمی برای حیوانات کوچک و آزمایشگاهی).

■ انتخاب و سفارش مواد لازم آزمایشگاهی به بعضی کشورهای خارجی (فرانسه، انگلیس و آمریکا).

■ استخدام کادر اداری (خدمتکار و منشی) و علمی (تکنسین آزمایشگاه، کمک آزمایشگاه و...) بدون هیچ گونه سابقه در رشته های طب تجربی و فارماکولوژی.

■ تدوین برنامه تفصیلی فارماکولوژی نظری برای دوره های مختلف (پزشکی، داروسازی، دندانپزشکی، پرستاری و مامایی و علوم آزمایشگاهی) در دو مقطع دکترا و لیسانس.

■ طرح تجربیات فارماکودینامی (که در آغاز از ۲۴ تجربه دستی و نمایشی شروع شد و تا سال ۱۳۵۱ به ۶۰ تجربه رسید).

■ تدوین و انتشار راهنمای فارماکولوژی نظری و راهنمای فارماکولوژی عملی که در اولین چاپ آن در سال ۱۳۴۱ هر کدام ۱۰۰ صفحه بودند و هر ترم تجدیدنظر و چاپ مجدد می گردید که تا آخر سال ۱۳۵۱ به چاپ هفدهم یا هیجدهم رسید. بعد از فقط ۶ ماه، شروع به تدریس

فارماکولوژی عملی در سال چهارم پزشکی برای اولین بار از مهر سال ۱۳۴۰ که وسایل مورد استفاده در آنها فقط سرنگ، محلول های دارویی و حیوانات بودند.

■ آموزش طب تجربی عملی در سال ششم پزشکی با ۱۰ تجربه به صورت نمایشی در مورد مهم ترین اختلالات انسانی در حیوانات (آنوکسی عمومی، انفارکتوس میوکارد، صرع تجربی، میاستنی تجربی، شوک تجربی و...) در سال ۴۲-۱۳۴۱.

■ چاپ و انتشار کتاب فارماکولوژی نظری جلد اول در ۸۵۰ صفحه در سال ۱۳۴۱.

■ چاپ و انتشار کتاب فارماکولوژی پزشکی در ۱۰۳۶ صفحه در سال ۱۳۴۵.

■ طرح و تهیه حدود ۳۰۰ اسلاید از تصاویر حاصل از تجربیات فارماکودینامی و اثر مهم ترین داروها بر روی اعضای بدن که توسط اعضای هیات علمی گروه تدارک دیده شده بود.

■ خرید و نمایش حدود ۳۰ حلقه فیلم های فارماکودینامی در مورد اثرات مهم ترین داروهای ترکیبی برای کمک به آموزش نظری و عملی.

تاسیس موسسه طب تجربی و فارماکولوژی

■ طرح و پیشنهاد اولیه تاسیس کرسی طب

تجربی از سال ۱۳۳۵ و تکرار آن ۷ بار تا سال ۱۳۴۱.

■ انتخاب این جانب به سمت مجری طرح در سال ۱۳۴۱ و تصویب طرح ساختمان در سال ۱۳۴۲.

■ اعلان مناقصه و شروع ساختمان در سال ۱۳۴۳ و پایان کار در سال ۱۳۴۵.

■ انتقال آزمایشگاه فارماکولوژی به محل موسسه در فروردین ۱۳۴۶ و افتتاح رسمی آن در مرداد ۱۳۴۶ که طی آن ۱۲ تجربه بر روی انسان، حیوان و اعضای آنها که در تایخ پیشرفت پزشکی در ایران، بی سابقه بود و نظر مدعوین را جلب کرد.

■ وظایف موسسه طب تجربی عبارت بودند از:

۱- آموزش فارماکولوژی نظری و عملی به ۱۳ دوره دکترای، لیسانس و تخصص پزشکی به علاوه فیزیولوژی و فیزیوپاتولوژی دستگاه بینایی (حدود ۵۰ واحد درسی) و در کل به ۱۰۰۰ دانشجویان از مهر سال ۱۳۴۰ تا آخر سال ۱۳۵۲.

۲- خدمات تشخیصی بیوکلینیک (ECG, EEG, آزمایش‌های عملی ریه و الکتروفورز).

۳- پژوهش‌های فارماکودینامی و پاتوفیزیولوژی - انتشار حدود ۵۰ مقاله در موضوعات تحقیقات تجربی توسط هیات علمی گروه در مجلات معتبر جهان از سال ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۱.

تاسیس انجمن فیزیولوژی و فارماکولوژی

پس از مذاکرات و ملاقات‌های مقدماتی با ارسال نامه‌ای به امضای مرحوم استاد دکتر نعمت الهی (استاد کرسی فیزیولوژی و رییس آزمایشگاه) و این جانب در تاریخ ۱۳۴۶/۱۰/۱۱

برای ریاست وقت دانشگاه جهت کسب موافقت با تاسیس انجمن فیزیولوژی و فارماکولوژی و مهر آن در محل موسسه طب تجربی کار را شروع کردیم که در تاریخ ۱۳۴۶/۱۱/۲۱ ریاست وقت دانشگاه موافقت خود را اعلان نمودند. پس از آن در تاریخ ۱۳۴۶/۱۱/۲۳ برای ۲۵ نفر از اساتید رشته‌های اصلی و فرعی فیزیولوژی دعوت نامه‌ای از سوی دکتر نعمت الهی و بنده ارسال گردید. اولین جلسه اعضای موسس در اطاق شورای موسسه طب تجربی در تاریخ ۱۳۴۶/۱۲/۹ با حضور ۱۶ نفر تشکیل شد که طی آن کمیته‌ای ۶ نفر برای تدوین اساسنامه انتخاب گردید و بنابر آن شد که ۱۵ نفر دیگر به عنوان هیات موسس دعوت گردند.

سومین جلسه هیات موسس در بعدازظهر ۱۳۴۷/۲/۱۱ (اول ماه مه ۱۹۶۸) با حضور ۲۶ نفر از اعضای موسس و وکالت ۸ نفر دیگر تشکیل شد که در آن اساسنامه انجمن در ۱۶ ماده و ۱۱ تبصره به اتفاق آرا تصویب گردید و اولین هیات مدیره ۷ نفری انتخاب شد و در پایان از هیات موسس حاضر در جلسه عکس یادگاری گرفته شد.

در چهارمین جلسه به تاریخ ۱۳۴۷/۲/۲۳ هیات مدیره به تعیین سمت‌ها پرداخت و پس از اقدامات اولیه مثل تهیه طرح و تصویب آرم انجمن، باز کردن حساب جاری در بانک، اجاره صندوق پستی، تصویب آیین نامه عضویت، ثبت انجمن در اداره ثبت شرکت‌ها، دریافت پروانه شهربانی و...، انجمن در آگوست ۱۹۹۹ (۱۳۴۸) به عضویت رسمی UPHAR، در جولای ۱۹۷۱ (۱۳۵۰) به عضویت رسمی IUPS و در سال ۱۹۷۳ (۱۳۵۲) به عضویت رسمی ICSU درآمد.

که سازمانی به نام اتحادیه انجمن‌های علمی ایران (Union of the Iranian Scientific Societies) مرکب از نمایندگان ۳۳ انجمن علمی ثبت شده رشته‌های تخصصی پزشکی، مهندسی، علمی و ادبی که در واقع تا حدی شبیه FASEB (در ایالات متحده آمریکا) بود، تشکیل دهد که در تاریخ ۱۳۵۱/۱۱/۱۲ (فوریه ۱۹۷۳) موجودیت آن به طور رسمی اعلام شد و بعد به سبب تشکیل شورای مشابه آن در وزارت علوم (که مدتی بعد به فرهنگستان علوم تبدیل گردید) در ۲۷ فروردین ۱۳۵۴ به آن شورا انتقال یافت.

انتشارات این انجمن تا پایان سال ۱۳۵۲، علاوه بر ۴ جلد متن سخنرانی‌ها و مباحثات در کنگره، ۱ جلد گزارش کامل شش سال اول در ۵۶ صفحه (در سال ۱۳۵۳) بود.

وصیت علمی

همکاران عزیز در پایان با اغتمام فرصت، در اینجا می‌خواهم وصیت علمی خود را به استحضار برسانم.

بنده اگر بهترین سال‌های عمر و جوانی خود را بدون مضایقه و هیچ گونه چشم داشت مادی فدای خدمت علمی به دانشگاه تهران کردم تنها به رغم این بود که سطح علمی این دانشکده پزشکی مادر به حدی برسد که فارغ التحصیل‌های آن از این که دانشجوی دانشگاه تهران هستند، احساس افتخار و سربلندی کنند ولی در تلاش برای رسیدن به این هدف، من تنها بودم و تنها ماندم.

نتیجه این که از باقیات صالحات معروف اسلامی شامل اولاد، درختکاری، انتشارات، ساختمان و تاسیسات، سه تای آخر (انتشارات پزشکی، ساختمان موسسه طب تجربی و تاسیس انجمن فیزیولوژی و فارماکولوژی) از

در پایان سال ۱۳۵۲، تعداد اعضای انجمن از ۷ دانشگاه ایران، ۸۳ نفر (۵۹ نفر از تهران و ۲۶ نفر از شهرستانها) بود. اولین کنگره انجمن در تاریخ ۱۳ تا ۱۵ آبان ۱۳۴۸ (۴ تا ۶ نوامبر سال ۱۹۶۹) در آمفی تئاتر موسسه طب تجربی و فارماکولوژی دانشگاه تهران با شرکت ۴۲ نفر از اعضای هیات علمی دانشگاه‌های ایران با نطق افتتاحیه وزیر علوم وقت شروع شد که طی آن ۲۱ مقاله ارائه گردید. متن کامل مقالات و مباحثات در ۲۶۳ صفحه و ۲ مجلد چاپ شد. هزینه ثبت نام آن رایگان بود، هزینه پذیرایی و انتشارات توسط دانشگاه تهران پرداخت گردید.

دومین کنگره انجمن در تاریخ ۱۶ تا ۱۸ خرداد ۱۳۵۱ (۶ تا ۸ ژوئن، ۱۹۷۲) با شرکت ۷۳ نفر دانشمند ایرانی، ارائه ۲۷ مقاله و انتشار ۲ جلد متن کامل مقالات و مباحثات در ۳۳۱ صفحه انجام گرفت که حق ثبت نام آن ۲۰۰ ریال و هزینه پذیرایی و نشریات توسط دانشگاه تهران تامین شد.

در آخرین سال خدمتم (قبل از بازنشستگی) سمپوزیوم بین‌المللی فیزیولوژی تهران را در جنب بیست و ششمین کنگره بین‌المللی فیزیولوژی در تاریخ ۶ و ۷ آبان ۱۳۵۳ (۲۸ و ۲۹ اکتبر ۱۹۷۲) با دعوت حدود ۲۰ نفر از اساتید درجه اول (برنده جایزه نوبل یا در همان حد) فیزیولوژی و فارماکولوژی دانشگاه‌های اروپا و آمریکا با هزینه مشترک دانشگاه تهران و وزارت علوم در دانشگاه ملی (شهید بهشتی) تشکیل دادم که در آن دانشمندان ایرانی توانستند هویت علمی خود را به استادان دانشگاه‌های غربی بشناسانند.

این انجمن در سال‌های ۵۴-۱۳۵۱ موفق شد

من باقی ماند. بنابراین، اکنون مایلیم قبل از آن که دیر شود برای آینده این باقیات صالحات تدابیری اندیشید که از گزند حوادث و روزگار در امان بماند.

در انتشارات پزشکی شخصی، مدارک علمی و تمام مبلان دفتر کارم به فرهنگستان علوم پزشکی برای نگهداری و عرضه در یک اطاق اختصاص می‌یابد که قبلاً درباره این امر با ریاست محترم فرهنگستان صحبت شده است.

۲- اسناد، مدارک، حدود ۶۰ قاب عکس و تجاوز از ۷۰ آلبوم و کلاسور کلکسیون‌های مختلف که جنبه سندیت دارد به سازمان اسناد و مدارک علمی برای نگهداری در ویتترین جهت بازید تخصیص می‌یابد (این مورد نیز قبلاً مورد موافقت ریاست محترم آن سازمان قرار گرفته است).

۳- به موسسه طب تجربی و فارماکولوژی که خوش بختانه بخشی از تشکیلات دانشکده پزشکی و دانشگاه علوم پزشکی است، تمام کتابخانه خصوصی یا قسمتی از آن شامل کتب و مجلات پزشکی برای نگهداری در قفسه‌های کتاب جهت استفاده هیات علمی آن موسسه اهدا می‌شود. به علاوه، مبلغی به دانشگاه علوم پزشکی اهدا می‌گردد که با سپردن آن به صورت ثابت و طویل‌المدت، از سود سالیانه‌اش جایزه نقدی به نام این جانب برای تالیف بهترین کتب فارسی در یکی از رشته‌های اصلی و فرعی فیزیولوژی و فارماکولوژی یا مونوگراف کار تحقیقاتی صورت پذیرفته توسط اعضای هیات علمی یکی از دانشگاه‌های ایران و در آزمایشگاه‌های ایران هدیه شود. در این مورد افراد هیات علمی موسسه طب تجربی و

فارماکولوژی اولویت دارند. البته دانشگاه باید در زمینه تعیین هیات امناء، کمیسیون گزینش و تدوین اساسنامه مربوط اقدامات لازم را به عمل آورد.

۴- از گروه فارماکولوژی دانشگاه تهران انتظار می‌رود که نسبت به تدوین و تکثیر تاریخچه و کلیه فعالیت‌های علمی آن موسسه در سی سال اخیر اقدام بفرمایند.

۵- در مورد انجمن فیزیولوژی و فارماکولوژی توصیه می‌شود که تاریخچه مختصر سی سال اول تاسیس انجمن بر طبق همان جداول گزارش شش ساله اول تاسیس، تدوین و تکثیر یابد (برای شش سال اول هر طور که صلاح می‌دانند از آن گزارش استفاده کنند).

این امر مهم برای تاریخ نویسان در زمینه سیر و پیشرفت علوم پزشکی ایران در قرن بیستم بسیار ضروری است.

۶- برای انجمن فیزیولوژی و فارماکولوژی ایران با سابقه ۳۰ سال فعالیت علمی و تشکیل ۱۷ کنگره و سمپوزیوم بین‌المللی، اکنون موقعی است که به فکر تهیه محل و آدرس ثابتی برای استقرار دبیرخانه و بایگانی ثابت، اتاق موزه جهت نگهداری و نمایش انتشارات، سوابق فعالیت‌های علمی، عکس، تصاویر و... باشند و بدین منظور شایسته است موضوع را در هیات مدیره و مجمع عمومی سالیانه مطرح نمایند تا برای جلب کمک و مساعدت مالی از موسسات بخش خصوصی تصمیم مقتضی را اتخاذ نمایند.

در این مورد نیز بنده، به سبب مشاهدات در انجمن بعضی کشورهای خارجی، آماده برای ارائه کمک‌های فکری و مشورتی هستم.

دکتر ناصر گیتی